

LAHDEN KAUPUNGIN VAMMAISPOLIITTINEN OHJELMA 2021- 2024

Sisällys

Johdanto	3
1 Vammaispoliittisen ohjelman taustaa ja vaikuttamistahot	4
1.1 Vammaisuuden määrittely.....	4
1.2 Vammaispolitiikkaa ohjaavat linjaukset.....	4
1.2.1 YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus	5
1.3 Vammaisneuvosto (maakunnallinen ja kaupungin oma).....	5
2 Osallisuuden edistäminen ja eri toimijat	7
2.1 Vammaisjärjestöt	7
2.2 Lahden seurakuntayhtymä	8
2.3 Lahden kaupungin osallisuustyö	9
2.4 Osallisuuden edistäminen Päijät-Sotessa	10
3 Esteettömyys ja asuminen	10
3.1 Esteettömyys kaupunkiympäristössä.....	10
3.2 Asuminen	11
3.3 Vammaisten itsenäistä asumista tukevat palvelut ja palveluasuminen	12
3.3.1 Asunnon muutostyöt sekä asuntoon kuuluvat välineet ja laitteet.....	12
3.3.2 Tuettu asuminen, palveluasuminen ja palveluasuminen kotiin	13
4 Liikkuminen	13
4.1 Joukko- ja palveluliikenne	13
4.2 Vaikeavammaisten kuljetuspalvelu ja autoavustukset.....	14
5 Lahden Palvelutori.....	15
6 Lahti-Piste	16
7 Kasvatus ja koulutus.....	16
7.1 Varhaiskasvatus ja esiopetus	17
7.2 Perusopetus	17
7.3 Lukiokoulutus.....	20
7.4 Wellamo-opisto.....	20
7.5 Nuorisopalvelut.....	21
8 Liikunta ja kulttuuri	22
8.1 Liikunta- ja ulkoilu	22
8.2 Kirjasto- ja tietopalvelut.....	23
8.3 Lahden kaupunginteatteri.....	24
8.4 Lahden museot	25
9 Työllisyys ja toimeentulo.....	27
9.1 Työllisyyden edistäminen ja eri toimijat	27
9.2 Kela.....	28
9.3 Täydentävä toimeentulo/Phhyky.....	28

9 Viestintä ja kommunikaatio	28
10 Sosiaali- ja terveyspalvelut.....	29
10.1 Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymä ja Päijät-Sote	29
10.2 Vammaispalvelujen kehittämistoiminta	29
10.3. Muu sosiaali- ja terveyspalvelujen kehittämistoiminta	30
11 Vammaispoliittisen ohjelman seuranta, arviointi ja keskeiset dokumentit	31

Johdanto

Osallisuuden ja hyvinvoinnin jaosto päätti 10.6.2020 § 25 työryhmän nimeämisestä Lahden kaupungin vammaispoliittisen ohjelman päivitykseen. Työryhmä valmisteli uuden vammaispoliittisen ohjelman 2021 – 2024 ajalla 10/2020 – 6/2021. Ohjelma sisältää vammaispolitiikkaa ohjaavat periaatteelliset linjaukset sekä vammaispoliittisia toimenpidelinjauksia vuoteen 2024 saakka.

YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sen valinnainen pöytäkirja tulivat Suomessa voimaan kesäkuussa 2016. Vammaissopimuksen tarkoituksena on taata vammaisille henkilöille täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti kaikki ihmisoikeudet ja perusvapaudet, edistää ja suojella näitä oikeuksia ja vapauksia sekä edistää vammaisten henkilöiden ihmisarvon kunnioittamista.

Yleissopimuksessa korostetaan vammaisten henkilöiden osallisuutta kaikessa heitä koskevassa päätöksenteossa. Yleissopimus takaa vammaiselle henkilölle oikeuden elää itsenäisesti osana omaa lähiyhteisöään. Yleisten palveluiden tulee olla vammaisen henkilön saavutettavissa. Esteettömyys on keskeinen periaate kaikissa palveluissa. Tarvittaessa tulee olla saatavilla myös yksilöllisiä erityispalveluita. Yleissopimuksessa korostetaan myös itsemääräämisoikeutta, johon kuuluu vapaus tehdä valintoja.

Vammaispolitiikan periaatteina ovat vammaisten henkilöiden oikeus yhdenvertaisuuteen, osallisuuteen ja syrjimättömyyteen sekä tarpeellisiin palveluihin ja tukitoimiin. Kunnallinen vammaispoliittinen ohjelma linjaa ne konkreettiset toimenpiteet, joilla kunnassa vahvistetaan vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista. Vammaispoliittinen ohjelma toimii kunnassa vammaispoliittisena suunnannäyttäjänä ja sitouttaa eri osapuolia vammaisten henkilöiden aseman parantamiseen.

Tässä vammaispoliittisessa ohjelmassa esitetään Lahden kaupungin vammaispolitiikan tavoitteet ja toimenpiteet. Kestävää vammaispolitiikkaa toteutetaan yhteistyössä ja vastuu on kaikilla yhteiskunnan toimijoilla.

Työryhmän jäsenet:

Mikko Virtanen
Vammaisneuvosto
Työryhmän puheenjohtaja

Päivi Pitkänen
Sivistyksen palvelualue
Osallisuuden ja hyvinvoinnin palveluyksikkö

Tiina Häyrynen
Konsernipalvelut

Eila Lampio
Vanhusneuvosto

Pirkko Valtanen
Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymä

Helene Vanninen

Kaupunkiympäristön palvelualue

Ilja Anttila
LINK Lahden järjestökeskus ry

Johanna Kalliomaa
Sivistyksen palvelualue

Jaana Gröndahl
Lahden seurakuntayhtymä

1 Vammaispoliittisen ohjelman taustaa ja vaikuttamistahot

Lahden vammaispoliittisen ohjelman kantavia teemoja ja periaatteita ovat esteettömyys asuinympäristössä, vammaisten henkilöiden oikeus yhdenvertaisuuteen, osallisuuteen, saavutettavuuteen, tarpeellisiin palveluihin sekä tukitoimiin. Kunnassa peruspalveluiden tulee olla kaikkien kansalaisten saavutettavissa, tukitoimien täydentäessä palvelutoimintaa. Vammaispalvelulaila turvataan vammaisten henkilöiden perustarpeiden toteutuminen. Palvelu- ja tukitoimet pitää sisällöltään ja laadultaan järjestää kuntalaisten tarpeita vastaaviksi.

Vammaiset ihmiset, niin aikuiset kuin myös erityistä tukea tarvitsevat lapset ja nuoret tulee kohdata yksilöinä. Hyvään elämään kuuluu mahdollisuus tehdä itse tai tuetusti omaa elämäänsä koskevat valinnat. Kokemusasiantuntijuuden kautta saadaan tietoa vammaisten henkilöiden kokemuksista arjen, esteettömyyden ja palveluiden toimivuudesta. Tämä lisää myönteisiä kokemuksia sekä käsityksiä vammaisten henkilöiden kyvyistä ja panoksesta yhteiskunnan kehittämisessä. Tiedon lisäämisellä voidaan myös vaikuttaa vammaisuuteen liittyviin ennakkoluuloihin ja asenteisiin.

Esteettömyys tulee usein esiin puhuttaessa vammaisista. Esteetön ympäristö on kaikille eduksi ja monelle täysin ehdoton. Esteettömyys on kaikkien kansalaisten sujuvaa osallistumista työntekoon, harrastuksiin, kulttuuriin ja opiskeluun.

Omaishoitajuuden tukemisella ja osaamisen kehittämisellä autetaan omaishoitajia selviytymään ja jaksamaan paremmin arjessa. Omaishoitajilla ja heidän tekemällä työllä on suuri merkitys ja se korostuu nyky-yhteiskunnassa, kun ihmiset asuvat yhä pidempään kotona avun ja tuen turvin.

1.1 Vammaisuuden määrittely

Yhdistyneiden Kansakuntien (YK) 2006 hyväksymässä yleissopimuksessa vammaisten henkilöiden oikeuksista vammaisuus määritellään seuraavasti:

”Vammaisiin henkilöihin kuuluvat ne, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, jonka vuorovaikutus erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa.”

Suomen lainsäädännössä vammaispalvelulaki määrittelee vammaisen henkilön seuraavalla tavalla: *”Vammaisella henkilöllä tarkoitetaan tässä laissa henkilöä, jolla vamman tai sairauden johdosta on pitkäaikaisesti erityisiä vaikeuksia suoriutua tavanomaisista elämän toiminnoista ”.*

Kehitysvammaisuutta Suomen kehitysvammalaki määrittelee seuraavasti:

”Kehitysvammaiseksi henkilöksi katsotaan henkilö, jonka kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden, vian tai vamman vuoksi ja joka ei muun lain nojalla voi saada tarvitsemiaan palveluja.”

1.2 Vammaispolitiikkaa ohjaavat linjaukset

Lahti on tulevaisuudessa kaikille nykyistä ystävällisempi paikka elää, kun näemme ihmisten monimuotoisuuden rikkautena. YK:n arvioiden mukaan noin 680 miljoonalla ihmisellä eli 10 prosentilla maailman väestöstä on jokin fyysinen tai psyykkinen toimintarajoite. Vaikka ihmisoikeudet kuuluvatkin määritelmänsä mukaan yhtäläisesti kaikille, vammaiset henkilöt eivät ole

päässeet nauttimaan niistä tasavertaisesti muiden kanssa. Vammaisten henkilöiden kohdalla on tärkeää korostaa kaikkien ihmisoikeuksien yhteenkuuluvuutta, koska puutteet taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien toteutumisessa voivat estää heitä nauttimasta kansalais- ja poliittisista oikeuksistaan. Vammaisten henkilöiden kohdalla tulee tarvittaessa käyttää positiivisen erityiskohtelun keinoja mahdollisuuksien lisäämiseksi.

1.2.1 YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus

Vammaisten henkilöiden oikeuksista tehty YK:n yleissopimus ja sen valinnainen pöytäkirja tulivat Suomessa voimaan 10.6.2016. Yleissopimus on vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva oikeudellisesti sitova kansainvälinen asiakirja. Yleissopimuksen tarkoituksena on edistää, suojella ja taata vammaisille henkilöille täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti kaikki ihmisoikeudet ja perusvapaudet sekä edistää vammaisten henkilöiden ihmisarvon kunnioittamista. Yleissopimuksen myötä käsitys vammaisten henkilöiden oikeuksista on muuttumassa: Vammaisten henkilöiden oikeudet nähdään ennen kaikkea ihmisoikeuksina.

Yleissopimuksessa korostetaan vammaisten henkilöiden osallisuutta kaikessa heitä koskevassa päätöksenteossa. Yleissopimus takaa vammaiselle henkilölle oikeuden elää itsenäisesti osana omaa lähiyhteisöään. Yleisten palveluiden tulee olla vammaisen henkilön saavutettavissa. Tarvittaessa tulee olla saatavilla myös yksilöllisiä erityispalveluita. Palveluiden tulee olla saatavilla yhdenvertaisesti kaupungeissa ja maaseudulla. Yleissopimuksessa korostetaan myös itsemääräämisoikeutta, johon kuuluu vapaus tehdä valintoja.

Esteettömyys on sopimuksen läpileikkaava periaate. Sopimus korostaa myös kaikille sopivan suunnittelun merkitystä. Tällä tarkoitetaan tuotteiden, ympäristöjen, ohjelmien ja palveluiden suunnittelua sellaiseksi, että kaikki ihmiset voivat käyttää niitä mahdollisimman laajasti ilman mukautuksia tai erikoissuunnittelua.

Yleissopimuksen vammaiskäsitys lähtee ajatuksesta, että vammaisuus on kehittyvä käsite. Vammaisuutta ei siis nähdä niinkään yksilön ominaisuutena tai diagnoosin kautta vaan suhteessa ympäristöön. YK:n yleissopimus velvoittaa valtiota ja kuntia ottamaan huomioon sopimuksen artikkelit.

1.3 Vammaisneuvosto (maakunnallinen ja kaupungin oma)

Kuntalain 28 §:n (410/2015) mukaan vammaisten henkilöiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien varmistamiseksi kunnanhallituksen on asetettava vammaisneuvosto. Vammaisneuvosto voi olla useamman kunnan yhteinen. Vammaisilla henkilöillä sekä heidän omaisillaan ja järjestöillä tulee olla vammaisneuvostossa riittävä edustus. Kunnanhallituksen on huolehdittava vammaisneuvoston toimintaedellytyksistä. Vammaisneuvostolle on annettava todellinen mahdollisuus vaikuttaa kunnan eri toimialojen toiminnan suunnitteluun, valmisteluun ja seurantaan asioissa, joilla on merkitystä tai välillisesti vaikutusta vammaisten henkilöiden hyvinvoinnin, terveyden, osallisuuden, elinympäristön, asumisen, liikkumisen tai päivittäisistä toiminnoista suoriutumisen taikka heidän tarvitsemiensa palvelujen kannalta.

Lahden kaupungin vammaisneuvosto koostuu kaupungin luottamushenkilöistä ja vammaisjärjestöjen osoittamista jäsenistä sekä kaupungin toimenhaltijoista. Vammaisneuvosto on yhteistyöelin, jossa Lahden kaupungin suunnittelu, päätöksenteko ja niiden toteuttaminen saa käyttöönsä vammaisten kaupunkilaisten ja vammaisryhmien asiantuntijuuden.

Rakennustyöryhmä antaa lausuntoja ympäristöstä, kaavoituksesta ja Lahden kaupungin alueelle rakennettavista julkiseen käyttöön tarkoitetuista uudisrakennuksista ja saneerauskohteista ja muista esille tulevista esteettömyyden osa-alueista.

Vammaisneuvoston tehtäviä ovat mm.

- Pitää yhteyttä vammais- ja sairausjärjestöihin sekä edesauttaa viranomaisten, vammaisten henkilöiden ja vammaisjärjestöjen yhteistoimintaa kaupungissa.
- Valvoa Lahden kaupungin vammaispoliittisen ohjelman toteutumista
Seurata vammaisille tarkoitettujen palvelujen, tukitoimien ja oikeuksien kehitystä kaupungissa.
- Antaa lausuntoja ja seurata kaupunkisuunnittelun yleistä esteettömyystilannetta sekä valmistuneiden kohteiden esteettömyysvaatimusten toteutumista.
- Seurata Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymän antamia vammaispalveluja ja osallistua kokemusasiantuntijoina näiden asioiden valmisteluun.
- Seurata YK:n vammaisoppimuksen ja yhdenvertaisuuslain toteutumista
- Seurata sähköistä tiedonvälitystä ja palvelujen kehittymistä ja tasa-arvoista toteutumista sekä EU:n saavutettavuusdirektiivin vaatimusten täyttymistä Lahden kaupungin verkkoviestinnässä
- Seurata vammaisiin liittyviä asioita ja lakimuutoksia ja osallistua järjestettäviin koulutuksiin, tehden yhteistyötä valtakunnallisen vammaisneuvoston ja Päijät-Hämeen alueen vammaisneuvostojen kanssa.
- Myöntää vuosittain ”Vuoden Vammaistekopalkinnon”

Tavoitteet/toimenpiteet	Seuranta	Aikataulu
Osallistuminen Lahden poliittisten päätösten valmisteluun Vammaisneuvosto osallistuu lautakuntien kokouksiin. • Säännölliset kokoukset valtuustoryhmien puheenjohtajien kanssa.	Esteettömyyden toteutuminen poliittisessa päätöksenteossa.	2021-jatkuva
Lahteen laaditaan esteettömyysuunnitelma, joka sitouttaa kaikki toimielimet edistämään kaupungin esteettömyyttä. • Vammaisneuvosto kutsuu koolle esteettömyysuunnitelmaa valmistelevan työryhmän.	Vammaisneuvosto valvoo, että esteettömyysuunnitelma on valmis vuoden 2022 loppuun mennessä.	2021–2022

Maakunnallinen vammaisneuvosto

Hyvinvointiyhtymään perustettavan maakunnallisen vammaisneuvoston valmistelu on käynnistynyt keväällä 2021. Neuvoston perustaminen ennakoi tulevaa sosiaali- ja terveydenhuollon uudistusta. Tavoitteena on käynnistää toiminta syyskaudella 2021.

Kuntayhtymän maakunnallinen vammaisneuvosto toimii kunnallisten neuvostojen rinnalla. Kunnallisilla neuvostoilla on edelleen merkittävä rooli kuntien tehtäväalueelle kuuluvien asioiden käsittelyssä. Lähtökohtana on, että kustakin yhtymän jäsenkunnasta nimetään edustaja ja hänelle varahenkilö maakunnalliseen vammaisneuvostoon.

Maakunnallisen vammaisneuvoston tavoitteena on turvata vammaisten henkilöiden vaikuttamismahdollisuudet ja osallistua sosiaali- ja terveydenhuollon toiminnan suunnitteluun ja seurantaan. Soteuudistuksen tavoitteiden mukaan vammaisneuvoston tehtäväkenttä ulottuu kaikkiin niihin hyvinvointialueen toimintoihin, joilla on merkitystä vammaisten henkilöiden elinolosuhteiden ja heidän tarvitsemiensa palveluiden kannalta.

2 Osallisuuden edistäminen ja eri toimijat

2.1 Vammaisjärjestöt

“Vammaisyleissopimuksen tarkoituksena on edistää, suojella ja taata vammaisille henkilöille täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti ihmisoikeudet ja perusvapaudet. Sen keskeisiä periaatteita ovat syrjintäkielto sekä esteettömyys ja saavutettavuus. Vammaisten henkilöiden osallistaminen ja osallistuminen kaikkeen heitä koskevaan päätöksentekoon on yksi yleissopimuksen tärkeistä oikeuksista. Velvoite osallistaa vammaiset henkilöt, koskee kaikilla hallinnonaloilla ja -tasoilla tehtäviä valmistelutyötä ja päätöksiä, myös kunnallista päätöksentekoa.

Vammaisyleissopimuksen osallistamisvelvoite on 4 artiklan 3 kohdassa: *Laadittaessa ja toimeenpantaessa lainsäädäntöä ja politiikkoja, joilla tätä yleissopimusta pannaan täytäntöön sekä muita vammaisia henkilöitä koskevissa päätöksentekoprosesseissa sopimuspuolten tulee neuvotella tiiviisti vammaisten henkilöiden kanssa ja aktiivisesti osallistaa heidät, mukaan lukien vammaiset lapset, heitä edustavien järjestöjen kautta.”*

<https://vane.to/-/vammaisten-henkiloiden-osallistaminen-kunnalliseen-paatoksentekoon>

Järjestöjen asiantuntijuutta vammaisten henkilöiden asioihin liittyen pitää hyödyntää kaikessa heihin liittyvässä päätöksenteossa, vammaisneuvoston rinnalla. Tämä edellyttää aktiivista yhteydenpitoa ja selkeitä yhteyshenkilöitä palveluntuottajien ja päätöksienvaivastelijoiden ja -tekijöiden suunnalta. Vammais- ja potilasjärjestöt tulee ottaa laajasti edustettuina mukaan lautakuntiin, työryhmiin ja muuhun päätöksentekoon aktiiviseen rooliin, joka mahdollistaa aidon yhteistyön ja vaikuttamisen. Edustus jo suunnitteluvaiheessa vähentää mahdollisista muutoksista johtuvia lisäkustannuksia sekä säästää aikaa.

Vammais- ja potilasjärjestöissä tehdään tärkeää ja vaikuttavaa sosiaali- ja terveyspalveluja täydentävää työtä. Järjestöt neuvovat, kouluttavat, mahdollistavat ja tarjoavat mm. vertaistukea, ohjattua toimintaa sekä muuta hyvinvointia tukevaa ohjelmaa. Järjestöissä on myös tarjolla laajasti erilaisia vapaaehtoistoiminnan muotoja, jotka luovat merkityksellisyyden ja osallisuuden tunnetta sekä tarjoavat sosiaalisia suhteita. Vammaisen, hänen läheinen tai omainen voi löytää järjestöistä toisen kodin, tilan, jossa kaikki hyväksytään ihmisinä.

Vammaisjärjestöt ovat tärkeässä osassa vammaisten osallisuuden ja merkityksellisyyden muodostumisessa ja tarjoavat vaikutuskanavan. Vammaispalvelun toiminnan ohjauksessa tulee käyttää kolmannen sektorin tarjoamaa ammattitaitoa kilpailutuksien ja linjauksien suunnittelu- ja toimeenpanovaiheessa. Kolmannen sektorin merkitys yhteistyökumppanina on huomioitava myös varaamalla tarvittavat määrärahat yhdistyksille.

OLKA-toiminta on koordinoitua järjestö- ja vapaaehtoistoimintaa sairaalassa. OLKA® Lahti tuo potilas- ja vammaisjärjestöjä sekä vapaaehtoistoimintaa sairaalaan päijäthämäläisten potilaiden ja läheisten tueksi. OLKA® on kiireetöntä kohtaamista ja tukea sairauteen sopeutumisessa. OLKA-hanketta koordinoi LINK Lahden Järjestökeskus ry yhteistyössä PHHYKY/Päijät-Hämeen keskussairaalan kanssa (v.2020-2022). OLKA toimii siltana potilasjärjestöjen ja sairaalan välillä ja välittää tietoa ja vertaistukea.

Sairaalan OLKA-pisteellä potilasjärjestöt voivat esittäytyä potilaille ja läheisille sekä hoitohenkilökunnalle esim. esitteillä tai pitämällä teemapäiviä. Teemapäivissä on mahdollisuus esitellä järjestön toimintaa ja kertoa esimerkiksi siitä, millaista on arki sairauden kanssa. OLKA-pisteellä on jatkuvasti esillä tietoa eri järjestöistä ja siellä ohjataan asiakkaita olemaan yhteydessä potilasjärjestöihin. Piste on avoin kohtaamispaikka kaikille. OLKA Lahti järjestää myös potilas- ja vammaisjärjestöille yhteisiä teemailtoja ja muita tapaamisia, millä edistetään järjestöjen keskinäistä yhteistyötä ja näkyvyyttä.

OLKA valmentaa vertaistukijoita eri sairasyhmistä. Valmennuksen käyneet voivat toimia vertaistukijoina sairaalassa ja/tai omassa yhdistyksessään. OLKA koordinoi sairaalavapaaehtoistoimintaa ja mahdollistaa erilaisten vapaaehtoisten toiminnan sairaalassa monenlaisissa tehtävissä. Tämä lisää osallisuuden tunnetta ja mahdollistaa ns. tuetumman vapaaehtoistoiminnan muodon myös vammaisille.

Tavoitteet/toimenpiteet	Seuranta	Aikataulu
Järjestöjen sitouttaminen poliittiseen päätöksentekoon. LINK lahden järjestökeskus kutsuu päätöksentekijöitä säännöllisesti yhteisiin tapaamisiin.	Link kerää tiedot osallistujista ja aiheista. Kerätty tieto saatavilla toimistossa.	2021-jatkuva
Tiedon kerääminen ja jakaminen asukkaiden ja järjestöjen kesken. Säännölliset tapaamiset ja kyselyt ja tiedottaminen.	Link luo ja toteuttaa kyselyt, sekä jakaa tulokset	2021- jatkuva

2.2 Lahden seurakuntayhtymä

Suomen evankelis-luterilainen kirkko toimii julkisin verovaroin. Kirkon sanoma edellyttää, että kirkko toimii YK-sopimuksen tavoitteiden mukaan. Kirkon Saavutettavuus-ohjelma sekä Aktiivisesti osallinen toimintaohjelma 2019–2024 ohjaavat seurakuntien toimintaa. Ohjelmien mukaisesti seurakuntien pitää poistaa ja huomioida liikkumisen, kommunikoinnin, ymmärtämisen, viestinnän, toiminnan ja asenteiden esteitä. Lahden seurakuntayhtymä tarjoaa kirkon lakisääteisiä toimintoja, mm. rippikoulu, kirkolliset toimitukset ja hautaustoimi, kaiken ikäisille vammaisille. Seurakuntayhtymä tarjoaa myös huolenpitoa ja yhdessä olemisen paikkoja.

Seurakuntayhtymä tukee lahtelaisten vammaisten ihmisten arkipäivän elämää eri palvelujen kautta ja vahvistaa osallisuutta hengelliseen yhteisöön yleisen seurakuntatyön kautta. Tavoitteena on vahvistaa seurakuntayhteyttä niin, että ihminen kokee elämänsä arvokkaaksi ja turvalliseksi. Toimintatavat suuntautuvat kotiin, kodin ulkopuoliseen toimintaan, sairaaloihin ja hoivayksiköihin. Henkilökohtainen keskustelu ja sielunhoito sekä vertaisryhmät ja hartaustilaisuudet ovat olennainen osa seurakuntien vammais- ja diakoniatyötä. Seurakuntayhtymä tarjoaa vammaisille ihmisille myös kotisaattohoitoon liittyvää sielunhoitotyötä, kotiehtoollisia, sururyhmiä, omaishoidettaville ja –hoitajille suunnattuja toimintoja sekä virkistystoimintaa.

Lahden seurakuntayhtymän Marian Kammarin toiminta tuottaa ja kehittää diakoniatyöhön vapaaehtoispalveluita, myös vammaistyöhön. Vammaisille sekä eri tavoin rajoitteisille ihmisille mahdollistetaan tukea ulkoiluun ja liikuntaan sekä apua kodin pieniin huoltotoihin. Organisoitun

vapaaehtoistoiminnan kautta erilaiset ihmiset löytävät myös mielekkäitä tapoja toimia seurakunnassa vapaaehtoistoimijan roolissa. Seurakuntayhtymän tavoitteena on huolehtia lahtelaisista vammaisista ihmisistä sekä monipuolistaa toimivaa yhteistyötä julkisen ja kolmannen sektorin kanssa.

Tavoitteet/ toimenpiteet	Seuranta	Aikataulu
Lisätään saavutettavuutta seurakunnissa. Kartoitetaan saavutettavuuden toteutumista seurakuntayhtymässä	Seurakunta Vammaisneuvosto	Seuraavan neljän vuoden aikana
Vahvistetaan yhteistyötä eri toimijoiden kanssa. Osallistutaan aktiivisesti Palvelutorin kehittämiseen	Seurakunta Vammaisneuvosto	Seuraavan neljän vuoden aikana

2.3 Lahden kaupungin osallisuustyö

Lahden kaupungin osallisuusmalli linjaa osallisuuden tavoitteet seuraavasti: ”Osallisuuden tavoitteena on, että Lahdessa jokainen asukas ja toimija kokee mielipiteensä olevan merkityksellinen ja saa sen kuulluksi. Yhdessä sovitut linjaukset kutsuvat osallistumaan, vahvistamaan mielikuvaa yhdessä tekevästä Lahdesta. Tavoitteena on vahvistaa osallisuutta, koska osallisuus on yhteisöllisyyden ja hyvinvoinnin perusta. Hyvinvointi, luovuus ja uudet ideat, sekä hyvä ja turvallinen arki syntyvät yhdessä suunnittelemalla ja tekemällä.”

Kaikki lahtelaiset, lapsista vanhuksiin, yrittäjistä opiskelijoihin kutsutaan mukaan kaupungin kehittämiseen huomioiden kielelliset ja kulttuuriset erot sekä erityisryhmät. Osallisuustyössä kehitetään jatkuvasti vuorovaikutuskeinoja ja kohtaamispaikkoja eri kanavissa, jotta yhä useampi lahtelainen saadaan toimintaan mukaan. Kuntalaisia kannustetaan oman toiminnan kehittämiseen.

Lahden kaupunki huomioi erityisryhmät kaupungin ja palveluiden kehittämisessä sekä tarjoaa monipuolisia osallistumismahdollisuuksia. Kaupunki tekee osallistumisen saavutettavaksi ja huomioi erityistarpeet mahdollisuuksien mukaisesti. Kaupunki kehittää saavutettavia digitaalisia osallisuusmahdollisuuksia ja viestintää. Esimerkiksi osallistuvassa budjetoinnissa on mahdollisuus ideoida ja äänestää niin verkossa kuin kirjastoissa, monitoimitaloissa, toimintakeskuksissa ja Palvelutorilla. Kaupunki tekee myös yhteistyötä erilaisten sidosryhmien kanssa saavutettavuuden ja osallisuusmahdollisuuksien ja viestinnän vahvistamiseksi. Kaupunki kutsuu osallistumaan päätöksentekoon edustuksellisen demokratian rinnalla mm. vammaisneuvoston ja kumppanuuspöytien kautta.

Tavoitteet/toimenpiteet	Seuranta	Aikataulu
Osallistuvan budjetoinnin ideointi-, kehittämis- ja äänestysvaiheissa huomioidaan erityisryhmät, saavutettavuus ja selkokieli. OSBU-toiminnasta tehdään selkokielineen esittelyvideo ja visuaalinen kuva.	Sivistystoimen palvelualue/ Osallisuuden ja hyvinvoinnin palveluyksikkö	Toteutetaan vuosien 2021-2024 aikana

Uuden lähidemokratiamallin kumppanuuspöytiin haetaan jäseniä mm. asukkaista ja yhdistyседustajista huomioiden erityisryhmien edustajat.	Sivistystoimen palvelualue / Osallisuuden ja hyvinvoinnin palveluyksikkö	Toteutetaan vuosien 2021 – 2024 aikana
---	--	--

2.4 Osallisuuden edistäminen Päijät-Sotessa

Hyvinvointikuntayhtymässä toimiva asiakasosallisuustyöryhmä käynnisti vuoden 2020 keväällä yhtenäisten asiakasosallisuuden toimintamallien valmistelun. Asiakasosallisuutta on toteutettu yhtymässä asiakasraatin, kokemusasiantuntijoiden ja vapaaehtoisten avulla eri toiminnoissa. Vammaispalveluissa asiakkaiden osallisuutta edistetään asiakastyössä ja kehittämisessä eri tavoin. Palvelutarpeen arvioinnissa on kehitetty osallistavaa kirjaamista, jolla varmistetaan, että asiakkaan oma ääni kuuluu jo palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä. Myös palvelusuunnitelma ja sekä palvelutuotannon puolella laadittava palvelujen toteuttamissuunnitelma koostetaan mahdollisimman laajasti yhteistyössä asiakkaan ja tarvittaessa omaisten tai muiden läheisten kanssa.

Kehittäjäasiakkaita pyydetään mukaan toimintojen kehittämisvaiheessa (esimerkiksi omaishoidon kehittämisryhmä tai palvelusetelin suunnittelu) sekä palvelujen käyttöönotto- ja seurantavaiheessa (esimerkiksi kuljetuspalvelujen seurantaryhmä tai asumisen palvelusetelin käyttöönottovaihe). Hankekehittämisessä asiakkaita on laajasti mukana ohjausryhmätyöskentelyssä, työpajoissa, verkostoissa ja muussa hankekehittämisessä.

Yhteistyötä tehdään myös vammaisneuvostojen ja vammaisjärjestöjen kanssa. Viranhaltijat vierailevat neuvostoissa tarvittaessa ja Lahden järjestökeskus ry Linkin ja vammaispalvelujen yhteistyötapaamisia järjestetään eri teemoilla muutamia kertoja vuosittain. Vammaispalvelujen päiväaikaisessa toiminnassa toimii säännöllisesti asiakasraati. Asumispalveluissa on talo- ja verkostokohtaisia kehittämisryhmiä tai yhteistyötapaamisia, joihin osallistuu asiakkaita, omaisia ja työntekijöitä.

Tavoitteet/toimenpiteet	Seuranta	Aikataulu
Asiakasosallisuuden toimintamallit yhtenäistetään ja ne ovat laajasti käytössä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa	Phhyky/ Vammaispalvelut Phhyky/ Vammaisneuvosto	2021-2024

3 Esteettömyys ja asuminen

3.1 Esteettömyys kaupunkiympäristössä

Rakennetun ympäristön esteettömyyttä ohjataan maankäyttö- ja rakennuslaissa (MRL). Esteettömyyden edellytykset luodaan jo maankäyttöä suunnitellessa ja kaavoitettaessa. Lahden kaupungin rakennusjärjestyksessä esteettömyys on huomioitu osana kestävyttä, turvallisuutta ja kaupunkikuvallisuutta. Viheralueilla noudatetaan esteettömyyden ja saavutettavuuden periaatteita. Viherrakentamisessa ja kunnossapidossa esteettömyys huomioidaan uusissa rakenteissa,

peruskorjauksissa, kunnossapidon toimissa ja jaettavassa informaatiassa. Esteettömyyskohteita kartoitetaan ja kunnostetaan pääasiassa sekä vammaisneuvoston että kaupungin palautejärjestelmän kautta saatujen palautteiden perusteella jatkuvana käynnissä olevana prosessina.

Kaupunkiympäristön esteettömyyden kehitystä seurataan kunnallistekniikassa vuositasolla korjattavien kohteiden suhteen. Laadittavista kaavoista pyydetään aina lausunnot vammaisneuvostolta ja laajemmista suunnittelukohteista pyydetään lausunnot vammaisneuvostolta. Uudis- ja saneerauskohteissa noudatetaan pääasiassa SuRaKu-ohjeistusta esteettömyyden suhteen. Lopullinen esteettömyyden taso määritellään kohteen sijainnin ja ympäröivän alueen palveluiden ja toimintojen mukaisesti, esteettömyyden erikoistason ja perustason välillä.

Valtioneuvoston asetus rakennuksen esteettömyydestä (241/2017) sisältää rakennuksen esteettömyyttä koskevat vähimmäisvaatimukset, joiden mukaan suunniteltu rakennus toteuttaa MRL:n esteettömyyden olennaisen teknisen vaatimuksen. Julkisissa rakennushankkeissa Lahden kaupungin rakennusvalvonta edellyttää vammaisneuvoston lausuntoa. Suunnittelijoiden edellytetään käyvän esittelemässä hankkeet vammaisneuvoston rakennusjaokselle.

Tavoitteet/toimenpiteet	Seuranta	Aikataulu
Kaupunkiympäristön esteettömyyskohteiden kartoitus ja korjaus	Kaupunkiympäristön palvelualue Vammaisneuvosto	2021- 2024
Jalankulun- ja pyöräilyn väylien, invapysäköintipaikkojen ja linja-autopysäkkien kunnossapidon kehittäminen	Kaupunkiympäristön lautakunnat Vammaisneuvosto	2021- 2024
Jalankulun ja pyöräilyn erottelun kehittäminen	Kaupunkiympäristön lautakunnat	2021- 2024

3.2 Asuminen

Uudisrakentamisen esteettömyys

Rakennuksien esteettömyys varmistaa, että rakennus on kaikille käyttäjille turvallinen ja toimiva. Esteettömyys ei ole vain liikkumisen esteettömyyttä vaan esteetömyydessä ympäristössä on huomioitu myös näkemis- ja kuulemisympäristön esteettömyys. Rakennetun ympäristön esteettömyyttä ohjataan maankäyttö- ja rakennuslaissa (MRL). Esteettömyyden edellytykset luodaan jo maankäyttöä suunnitellessa ja kaavoitettaessa.

Valtioneuvoston asetus rakennuksen esteettömyydestä (241/2017) sisältää rakennuksen esteettömyyttä koskevat vähimmäisvaatimukset, joiden mukaan suunniteltu rakennus toteuttaa MRL:n esteettömyyden olennaisen teknisen vaatimuksen. Teknisten vaatimusten täyttymistä valvoo rakennusvalvonta, joka noudattaa toiminnassaan ympäristöministeriön asetuksena antamia rakentamismääräyskokoelman asetuksia määräyksineen ja ohjeineen. Kerrostaloissa ja vastaavissa kohteissa edellytetään rakennusvalvonnan esteetön -lomake täyttämistä ja pääsuunnittelijan varmennusta tehdyistä toimenpiteistä.

Hissi-, esteettömyys- ja korjausavustukset

Uusien rakennettavien asuinrakennusten osalta esteettömyysasiat ovat pääsääntöisesti lainsäädännöllä ohjatusti melko hyvällä tolalla. Olemassa olevan vanhemman rakennuskannan osalta tilanne on kuitenkin toinen. Hissittömiä kerrostaloja on kaupungissamme vielä yli 800.

Olemassa olevan rakennuskannan esteettömyyttä voidaan parantaa jälkiasennushissein ja esteettömyyskorjauksin. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA tukee esteettömyyskorjauksia asunto-osakeyhtiöissä enintään 45 % osuudella. Asunto-osakeyhtiöt voivat myös hakea 45 % suuruista avustusta hissien asentamiseen hissittömiin kerrostaloihin.

Lahden kaupunki tukee näiden jälkiasennushissien rakentamista lisäksi 10 % avustuksella vuosittaisen määrärahasa puitteissa. Avustuksen ehtona on, että ARA myöntää hankkeelle oman avustuksensa. Vuosien 2017-2020 välillä ARA on avustanut 10:n hissien rakentamista viiteen eri kerrostaloon Lahden alueella. Lahden kaupungin tavoitteena on, että uusia jälkiasennushissejä rakennetaan vuosittain. Tavoitteen saavuttaminen riippuu kuitenkin pitkälti yksittäisten asunto-osakeyhtiöiden halukkuudesta hissien rakentamiseen.

Tavoitteet/toimenpiteet	Seuranta	Aikataulu
Jälkiasennushissejä ja esteettömyyskorjauksia tehdään vuosittain. - Hissi- ja esteettömyystyöryhmä: viestittäminen, kannustaminen ja ohjaus - Jatketaan hissiavustuksen myöntämistä 10 % suuruisena - Selvitetään mahdollisuus myöntää avustusta myös suunnittelukuluihin	Toteutuneiden jälkiasennushissien määrä vuosittain / Kaupunkiympäristön palvelualue.	2021- 2024

3.3 Vammaisten itsenäistä asumista tukevat palvelut ja palveluasuminen

Vammaispalvelulain ja kehitysvammalain perusteella järjestetyn asumisen järjestämisvastuu on Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymällä. Lahden kaupungin kaupunkiympäristön palvelualue on kuitenkin keskeisessä asemassa myös näiden palveluiden toteutumisen näkökulmasta. Esimerkiksi kaavoituksella varmistetaan uusien kohteiden rakentuminen turvaamalla riittävästi toimintaan soveltuvaa kaavavarantoa. Maankäytön toimenpitein, kuten kaavoittamalla ja tontinluovutuksin, voidaan myös edistää erilaisten uusien asumisratkaisujen syntymistä. Erilaisia hybridiratkaisuja on jo kokeiltu useissa kaupungeissa Suomessa. Kaupunkiympäristön palvelualue edistää tarpeen ja tarkoituksenmukaisen palveluasumisen syntymistä alueelleen yhteistyössä järjestämisvastuussa olevan hyvinvointiyhtymän kanssa.

3.3.1 Asunnon muutostyöt sekä asuntoon kuuluvat välineet ja laitteet

Vaikeavammaisella henkilöllä on mahdollisuus saada hyvinvointiyhtymän kautta korvaus kohtuullisista kustannuksista, jotka aiheutuvat asunnon muutostöistä sekä asuntoon kuuluvien välineiden ja laitteiden hankkimisesta. Muutostöiden, välineiden ja laitteiden tulee olla vamman tai sairauden johdosta välttämättömiä tavanomaisista elämän toiminnoista suoriutumisessa. Korvaus perustuu yksilölliseen tarpeen arviointiin ja hyvinvointiyhtymän viranomaisen päätökseen.

Korvattavia asunnon muutostöitä voivat olla esimerkiksi ovien leventäminen, luiskien rakentaminen, kylpyhuoneen, WC:n ja vesijohdon asentaminen, kiinteiden kalusteiden ja rakennus- ja sisustusmateriaalien muuttaminen sekä vastaavat muut henkilön vakituksessa asunnossa suoritettavat muutostyöt. Asunnon muutostyöksi katsotaan myös muutostöiden suunnittelu sekä esteiden poistaminen asunnon välittömästä lähiympäristöstä.

Korvattavia asuntoon kuuluvia välineitä ja laitteita ovat nostolaitteet, hälytyslaitteet tai vastaavat muut asuntoon kiinteästi asennettavat välineet ja laitteet. Vaikeavammaiselle henkilölle voidaan myös antaa asuntoon kuuluvia välineitä tai laitteita korvauksetta käyttöön.

3.3.2 Tuettu asuminen, palveluasuminen ja palveluasuminen kotiin

Hyvinvointiyhtymä tuottaa vammaisille kohdennettuja asumispalveluja, joita ovat tuettu asuminen, palveluasuminen ja tehostettu palveluasuminen sekä vaikeavammaisen kohdalla myös palveluasuminen kotiin. Tuettua asumista järjestetään henkilöille, jotka tarvitsevat tukea itsenäiseen asumiseen tai itsenäiseen asumiseen siirtymisessä. Tuetulla asumisella tarkoitetaan asumisen tukemista sosiaaliohjauksella ja muilla sosiaalipalveluilla.

Palveluasumista järjestetään henkilöille, jotka tarvitsevat soveltuvan asunnon sekä hoitoa ja huolenpitoa. Tehostettua palveluasumista järjestetään henkilöille, joilla hoidon ja huolenpidon tarve on ympärivuorokautista. Palveluasumisella tarkoitetaan siis palveluasunnossa järjestettävää asumista ja palveluja. Vaikeavammaiselle voidaan järjestää palveluasuminen kotiin, joka tarkoittaa, että asiakas asuu omassa vuokra- tai omistusasunnossaan ja saa tarvittavan palvelun sinne.

Tavoitteet/toimenpiteet	Seuranta	Aikataulu
Tuetun asumisen kehittäminen tuetusti asuvien osuus kehitysvammaisten asumispalveluissa 25 %	Phhyky/ Vammaispalvelut	Seuraavan neljän vuoden aikana
Asumisen kehittämissuunnitelman päivittäminen ja sen edellyttämät toimenpiteet - Lasten ja nuorten asumispalvelujen ja lyhytaikaishoidon keskittäminen Launeen alueelle - Tarvittava uudisrakentaminen nykyisten tilojen ajanmukaistamiseksi sekä riittävien lyhytaikaishoidon tilojen varmistamiseksi	Phhyky/ Vammaispalvelut	Seuraavan kolmen vuoden aikana

4 Liikkuminen

4.1 Joukko- ja palveluliikenne

Seudullisen joukkoliikenteen linja-autokalusto on pääasiassa matalalattiasta ja esteetöntä, lukuun ottamatta osaa seudullisista linjoista. Matalalattiaiset bussit on varustettu liikuntaesteisille soveltuvilla laitteilla. Keskiovelta löytyy pyörätuoliramppi helpottamaan pyörätuolin autoon nousua, ja bussin etuosasta tai keskiosasta löytyvät liikuntaesteisille soveltuvat ja erikseen merkityt istumapaikat. Joissain vara-autoissa ei ole käytössä pyörätuoliramppia.

Opaskoiraa käyttäviä matkustajia varten on osoitettu paikat auton ensimmäiseltä vasemmalla sijaitsevalta penkkiriviltä. Näiden istumapaikkojen läheisyyteen on sijoitettu painonappeja siten, että istuimelta ylettyy helposti antamaan pysähtymismerkkin. Bussin kyljessä keskioven vieressä on pyörätuolin kuvalla merkitty nappi, jota painamalla kuljettajalle syttyy valo, jolloin kuljettaja osaa tarvittaessa avata keskioven pyörätuoliasiakkaalle.

Lahden seudun liikenteessä vammaisen avustaja matkustaa maksutta EU:n vammaiskortin A-merkinnällä. Pyörätuolilla tai rollaattorilla kulkeva, pyörätuolimatkustajan avustaja sekä näkövammaisen avustaja matkustavat maksutta myös ilman korttia. Maksuttomuus ei koske korkealattiaisilla busseilla liikennöitäviä seutuliikenteen linjoja.

Linjoihin perustuvan joukkoliikenteen lisäksi Lahden seudun liikenne järjestää palveluliikennettä Lahden kaupungin alueella. Nastolan alueella liikennöi palveluliikenne Nestori. Vanhan Lahden alueen palveluliikenne uudistuu kesällä 2021. Uudistuksessa parannetaan palveluliikenteen palvelutasoa lisäämällä vuorojen määrää. Lisäksi palveluliikenteessä otetaan käyttöön Waltti lippujärjestelmä, joka mahdollistaa samalla lipulla matkustamisen palveluliikenteessä ja muussa joukkoliikenteessä.

Palveluliikenteen autot ovat esteettömiä pikkubusseja, joissa on tilaa pyörätuolille, rollaattoreille ja muille apuvälineille. Liikennöinti toteutetaan ovelta ovelle periaatteella. Palveluliikenteessä kuljettaja auttaa tarvittaessa autoon nousemisessa ja poistumisessa, sekä kauppakassien kantamisessa autoon ja pois autosta.

4.2 Vaikeavammaisten kuljetuspalvelu ja autoavustukset

Vaikeavammaisten kuljetuspalvelut ja autoavustukset myöntää Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymä. Vaikeavammaisten kuljetuspalvelumatkoja voidaan myöntää asiointi- ja virkistysmatkoihin sekä työssä käymiseen ja opiskeluun. Matkoja myönnetään vähintään 18 yhdensuuntaista asiointi- ja virkistysmatkaa kuukaudessa.

Kuljetusten tilaukset tehdään keskitettyyn välityskeskukseen puhelinsovelluksen kautta, tekstiviestillä, sähköpostilla tai soittamalla. Välityskeskus palvelee koko hyvinvointiyhtymän aluetta ja välittää kuljetukset toteutettavaksi takseille. Asiakkaan palvelupäätöksessä on määritelty mm. matkojen enimmäismäärä, kuljettavalle autolle asetettavat vaatimukset sekä tarvittaessa yksinkulkuoikeus tai vakiotaksioikeus. Kuljetuspalveluna korvataan asuinkunnassa, lähikunnassa tai toiminnallisessa lähikunnassa tapahtuvat kohtuulliset matkat.

Auton hankintatuki on määrärahasidonnainen vammaispalvelu. Hyvinvointikuntayhtymän alueella hankintatuki kohdennetaan työssäkäyville, päätoimisille opiskelijoille sekä heikoimmassa asemassa oleville vammaisille henkilöille. Korvausta myönnettäessä huomioidaan ensisijaisesti mahdollisuus auton muutostöiden ja apuvälineiden avulla tukea vammaisen henkilön omatoimista liikkumista.

Tavoitteet/ toimenpiteet	Seuranta	Aikataulu
Kuljetuspalvelujen välitystoiminnan ja liikennöinnin arviointi seurantaryhmän toimesta - Seurantaryhmä koostuu PHHYKY:n, välityskeskuksen, liikennöitsijöiden ja asiakkaiden edustajista - Syksystä 2021 alkaen lisäksi erillinen vain käyttäjäasiakkaista sekä PHHYKY:n ja välityskeskuksen edustajista koostuva seurantaryhmä	Phhyky/ Vammaispalvelut Phhyky/ Vammaisneuvosto	Toteutuu jatkuvana

5 Lahden Palvelutori

Lahden Palvelutorin lähtökohtana on julkisten palveluiden palvelukonsepti, joka sujuvoittaa kuntalaisten arkea, helpottaa julkisten palvelujen kestävästä käyttämisestä, lisää palvelujen tasavertaista saavutettavuutta ja mahdollistaa palvelujen kehityksen joustavuuden. Keskeinen sijainti Lahden keskustassa helpottaa asiointia ja mahdollistaa useamman asian hoidon yhdellä ja samalla käynnillä. Palvelutori osallistavana toimintapaikkana toimii myös vahvana hyvinvointia, yhteisöllisyyttä ja osallisuutta tukevana alustana asukkaille, yhdistyksille, yrityksille ja oppilaitoksille.

Tavoitteet/ toimenpiteet	Seuranta	Aikataulu
Palvelutorin alustan ja toiminnan laajentumisen yhteydessä toteutetaan esteettömyyskartoitukset ja toimenpidesuunnitelma esteettömyyden parantamiseksi. Tavoitteena on parantaa palvelutilan toimivuutta ja opasteita sekä edistää esteettömyyttä asiakastiloissa.	Konsernipalvelut / Palvelutori Vammaisneuvosto	Esteettömyyskartoitukset ja toimenpidesuunnitelman mukaiset toimenpiteet toteutetaan vuosien 2021 ja 2022 aikana.
Palvelutorin tapahtumatilojen uudistamissuunnitelmiin kuuluvat esteettömät kulkureitit ja liikkuminen tiloissa ja niiden ulkopuolisilla alueilla, valaistus, selkeät opasteet sekä akustiikan huomioonottaminen. Lava-tilassa on käytössä induktiosilmukka.	Konsernipalvelut / Palvelutori Vammaisneuvosto	Toteutus vuoden 2021 aikana.
Palvelutorilla toimivalle monitoimijaiselle henkilöstölle järjestetään koulutusta erilaisten asiakasryhmien kohtaamiseen ja esteettömyyden huomioimiseen. Tavoitteena on tuottaa kaikille asiakasryhmille mahdollisimman yhdenvertaisia asiakaskokemuksia	Konsernipalvelut / Palvelutori Vammaisneuvosto	Henkilöstökoulutukset järjestetään vuoden 2021 ja 2022 aikana.
Digitaalista teknologiaa käytetään viestinnän ja tiedonsaannin helpottamiseksi myös Palvelutorin ulkopuolella eri kanavien avulla	Konsernipalvelut / Palvelutori Vammaisneuvosto	Tulevien vuosien 2021-2023 aikana

6 Lahti-Piste

Lahti-Piste on Lahden kaupungin matalan kynnyksen asiakaspalvelupiste, joka vastaa yleisestä palveluneuvonnasta sekä sähköisen asioinnin opastuksesta. Lahti-Piste toimii Lahden Palvelutorilla kauppakeskus Trion 2. kerroksesta. Asioidaan yhdessä ja mutkattomasti on Lahti-Pisteen palvelulupaus, jota toteutetaan useassa asiointikanavassa. Käytössä on helposti saavutettava ja esteetön asiointipaikka Palvelutorilla, puhelin- ja sähköpostipalvelukanavat sekä chat-palvelu.

Tavoitteet/ toimenpiteet	Seuranta	Aikataulu
Lahti-Pisteellä toteutetaan esteettömyyskartoitus ja toimenpidesuunnitelma esteettömyyden parantamiseksi. Tavoitteena on parantaa palvelutilan toimivuutta ja opasteita sekä edistää esteettömyyttä asioinneissa Lahti-Pisteellä.	Konsernipalvelut / Lahti- Piste Vammaisneuvosto	Esteettömyyskartoitukset toteutetaan ja toimenpidesuunnitelman mukaiset toimenpiteet toteutetaan vuosien 2021 ja 2022 aikana.
Henkilöstölle järjestetään koulutusta erilaisten asiakasryhmien kohtaamiseen ja esteettömyyden huomioimiseen. Tavoitteena on tuottaa kaikille asiakasryhmille mahdollisimman yhdenvertaisia asiakaskokemuksia.	Konsernipalvelut / Lahti- Piste	Henkilöstökoulutukset järjestetään vuoden 2021 aikana.
Vuoropuhelua ja osallistamista kaupungin vanhus- ja vammaisneuvoston kanssa lisätään järjestämällä säännöllisesti yhteisiä tapaamisia. Tavoitteena kehittää Lahti-Pisteen palveluja ja viestintää asiakaslähtöisesti.	Konsernipalvelut / Lahti- Piste Vammaisneuvosto	Ensimmäiset tapaamiset järjestetään vuoden 2021 aikana.

7 Kasvatus ja koulutus

Lahdessa sivistyksen palvelualue vastaa opetus-, kasvatus-, liikunta- ja kulttuuripalvelujen järjestämisestä.

7.1 Varhaiskasvatus ja esiopetus

Varhaiskasvatuksessa toimitaan varhaiskasvatuslain tavoitteiden mukaisesti ja pyritään edistämään kaikessa toiminnassa jokaisen lapsen iän ja kehityksen mukaista kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia. Varhaiskasvatuslain mukaan varhaiskasvatusympäristön on oltava kehittävä, oppimista edistävä sekä terveellinen ja turvallinen lapsen ikä, kehitys ja muut edellytykset huomioon ottaen. Lasta tulee suojata väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä. Toimintilojen ja toimintavälineiden on oltava terveellisiä, turvallisia ja asianmukaisia, ja niissä on huomioitava esteettömyys.

Varhaiskasvatuksessa lapsen kehitystä ja oppimista tuetaan lapsen tarpeiden edellyttämällä tavalla. Kehityksen ja oppimisen tuki on osa laadukasta varhaiskasvatuksen toimintaa ja kuuluu kaikille sitä tarvitseville lapsille. Riittävän aikaisella ja oikein kohdennetulla tuella voidaan edistää lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Samalla voidaan ehkäistä lapsen ongelmien syntymistä, kasvamista ja monimuotoistumista. Lahden varhaiskasvatuksessa toiminta sekä kehityksen ja oppimisen tuen järjestäminen perustuvat hyvälle arjen pedagogiikalle ja laadukkaaseen varhaiskasvatuksen toteuttamiselle.

Tuen tarvetta ennaltaehkäistään pedagogisilla, rakenteellisilla ja lapsen hyvinvointia tukevilla järjestelyillä muun muassa toiminnan eriyttämisellä sekä ryhmien ja oppimisympäristöjen joustavalla muokkaamisella. Toimintarajoitteisen lapsen ohjauksen tarve tulee kaikissa olosuhteissa huomioida ja tarvittaessa tulee olla mahdollisuus saada tehostettua ja erityistä tukea. Tavoitteena on turvata sosiaalinen ja henkinen kehitys.

Tavoitteet/toimenpiteet	Seuranta	Aikataulu
Lahden kaupungin varhaiskasvatussuunnitelman ja esiopetussuunnitelman toteutumisen seuranta.	Sivistyksen palvelualue /varhaiskasvatus Vammaisneuvosto	Toteutuu jatkuvana
Kehityksen, kasvun ja oppimisen tuen seuranta.	Sivistyksen palvelualue /varhaiskasvatus Vammaisneuvosto	Toteutuu jatkuvana
Riittävä laadullinen ja määrällinen erityisen tuen resurssi sekä esteettömät tilat on turvattava.	Sivistyksen palvelualue /varhaiskasvatus Vammaisneuvosto	Toteutetaan vuosina 2021-2024

7.2 Perusopetus

Perusopetuspalvelut huolehtii Lahden kaupungin perusopetuksesta sekä koululaisten aamu-, iltapäivä- ja kerhotoiminnasta. Keskeisenä tavoitteena on huolehtia, että peruskoulun päättävästä ikäluokasta 98 % sijoittuu jatko-opintoihin. Lahden perusopetukseen sisältyy myös ruotsinkielinen perusopetus sekä kaksikielinen opetus suomen-englannin tai suomen-ruotsin kielillä. Lahden perusopetus järjestää myös sairaalaopetusta sekä vaikeasti vammaisille oppilaille erityistä tukea, oppimista tukevaa kuntoutusta ja toimintakykyä edistävää ohjausta Päijät-Hämeen kuntia palvelevasti.

Lahden perusopetus järjestää myös vaativaa erityistukea tarvitseville lapsille ja nuorille sairaalaopetusta sekä opetusta vaikeasti vammaisille, autismikirjon oppilaille ja psykososiaalista tukea tarvitseville oppilaille Päijät-Hämeen kuntia palvelevasti. Perusopetuspalveluissa tehdään lasten ja nuorten moniammatillista hyvinvointityötä yhteistyössä varhaiskasvatus- ja nuorisopalvelujen kanssa. Yhteistyössä Päijät-Hämeen hyvinvointiyhtymän kanssa toteutetaan Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman toimenpiteitä. Eri tavoin edistetään lapsiperheiden, lasten ja nuorten kuulemista kaikissa palveluissa.

Oppilaitosten tulee olla esteettömiä ja mahdollistaa erilaisten ihmisten opiskelu. Viittomakielisten kuulovammaisten henkilöiden oikeus opiskella omalla äidinkielellään on turvattava.

Toimintarajoitteisen henkilön ohjauksen tarve tulee kaikissa olosuhteissa huomioida ja tarvittaessa tulee olla mahdollisuus saada tehostettua ja erityistä tukea. Tavoitteena on turvata sosiaalinen ja henkinen kehitys.

Ammatinvalinnan ohjauksessa kiinnitetään huomiota erityisryhmiin. Perusopetuksen päättövaiheessa kiinnitetään huomiota tehostettuun oppilaanohjaukseen ja tuetaan oppilaan ohjautumista perusopetuksen jälkeisiin opintoihin oppivelvollisuuden laajentuessa 18- ikävuoteen 1.8.2021 alkaen. Oppilaan arviointi toteutetaan Lahden perusopetuksessa yksilöllistetyn oppimäärän ja toiminta-alueittaisen oppimäärän osalta sanallisesti.

Tavoitteet/ toimenpiteet	Seuranta	Aikataulu
Perusopetuksessa toimintaympäristöjen suunnittelussa ja toteutuksessa huomioidaan esteetön oppimisympäristö. Uusien monitoimitilojen hankeprojekteissa huomioidaan useamman toimijan toiminnallisuudet yhteisessä oppimisympäristössä.	Prosesseja seurataan rakennusprojektien edetessä. Sivistyksen palvelualue/ perusopetuspalvelut Vammaisneuvosto	Uusien monitoimitilojen ja vanhojen koulukiinteistöjen rakennusprojektien aikataulun mukaan.
Vanhojen koulukiinteistöjen saneerauksessa huomioidaan mahdollisuuksien mukaan esteetön kulkeminen.	Sivistyksen palvelualue/ perusopetuspalvelut Vammaisneuvosto	Uusien monitoimitilojen ja vanhojen koulukiinteistöjen rakennusprojektien aikataulun mukaan.
Lahden kaupunki kehittää yhteistyössä Päijät-Hämeen seutuyhteistyön kanssa kehitysvammaisten: • nivelvaiheen yhteistyötä varhaiskasvatuksen, koulun ja koordinoivan henkilöstön sekä PHHYKY:n kanssa, jotta jokainen kehitysvammainen lapsi saadaan ohjattua	Toimenpiteiden edistymistä seurataan Päijät-Hämeen seudullisen kehittämistoiminnan toimesta.	Kehittämistoimenpiteitä tehdään vuosien 2021 ja 2022 aikana.

varhaiskasvatuksesta ja esiopetuksesta kouluun, jossa lapsella on tarvittava tuki, • kuntaan sijoitettujen vaativaa erityistukea tarvitsevien vammaisten lasten tukitoimien oikea-aikaista suunnittelua ja toteutusta ja selkiyttää yhteistyörakenteita, • konsultoivaa työtettä vammaisten lasten opetuksessa ja jakaa osaamista Päijät-Hämeen kuntaverkostossa niiden koulujen kesken, jotka järjestävät ko. kohderyhmälle opetusta, • henkilöstön osaamista vammaisten lasten ja nuorten mielenterveys- ja psykososiaaliin pulmiin, tutkimusperustaiseen menetelmään kouluttaminen, • luoda toimiva yhteys VIP- ja VAATU-verkostoon, osallistua monialaisten palvelurakenteiden kehittämiseen osana ELMERI-verkoston työryhmää, monialaisen osaamisen ja toimintamallien hyödyntäminen kuntaverkoston kouluihin (VIP, VAATU, ELMERI ovat vaativan erityisen tuen ohjaus- ja palveluverkostoja)		
Perusopetuksen opetussuunnitelman toteuttaminen kaikilla Lahden peruskouluilla.	Sivistyksen palvelualue/ perusopetuspalvelut	Opetussuunnitelman mukaisen opetuksen toteuttaminen toteutuu jatkuvana
Tehostettua ja erityistä tukea tarvitsevalle oppilaalle laaditaan yhteistyössä oppilaan, huoltajan ja ammattihenkilöstön kanssa oppimissuunnitelma tai HOJKS	Sivistyksen palvelualue/ perusopetuspalvelut	Oppilaan oppimissuunnitelman / HOJKSin seuranta moniammatillisena yhteistyönä yhteistyössä oppilaan ja huoltajan kanssa toteutuu jatkuvana.

(henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma)		
Oppilaalle tarjotaan oppilaanohjausta perusopetuksen päättövaiheessa. Ohjauksella varmistetaan jokaisen oppilaan hakeutumisvelvollisuus perusopetuksen jälkeisiin opintoihin.	Sivistyksen palvelualue/ perusopetuspalvelut	Toteutuu jatkuvana
Oppilasta arvioidaan sanallisesti hänen edetessä oman opinto-ohjelman mukaan. Perusopetuksesta välitetään tarvittavaa tietoa oppilaan siirtyessä opinpolun nivelvaiheissa koulutuksen järjestäjältä seuraavalle.	Sivistyksen palvelualue/ perusopetuspalvelut	Toteutuu jatkuvana

7.3 Lukiokoulutus

Lukiokoulutus antaa lakeihin ja valtakunnallisiin määräyksiin pohjautuvaa lukiokoulutusta. Tavoitteena on varmistaa opiskelijoille jatko-opintokelpoisuus korkea-asteen opintoihin ja laaja yleissivistys. Syksyllä 2022 otetaan käyttöön uusi suuri (n. 1350 opiskelijaa) lukio, jossa toimintarajoitteisten esteetön liikkuminen on varmistettu jo suunnitteluvaiheessa. Myös muissa kaupungin lukiossa esteettömyys on otettu huomioon. Lukiossa on kaikille opiskelijoille tarjolla erityisopettajan, kuraattorin ja psykologin palveluita.

Tavoitteet /Toimenpiteet	Seuranta	Aikataulu
Kaikille lukiolaisille taataan opetussuunnitelman mukaiset lukiokoulutuksen palvelut noudattaen voimassa olevaa lukiokoulutuksen opetussuunnitelmaa.	Sivistyksen palvelualue/ lukiokoulutuspalvelut	Vuosittain arvioidaan asetettujen tavoitteiden saavuttamista. Apuna käytetään caf- arviointia (joka 2. vuosi) ja vuosittaisten tavoitteiden arviointia.

7.4 Wellamo-opisto

Wellamo-opisto tarjoaa mahdollisuuden paikalliseen vapaan sivistystyön lain mukaiseen opiskeluun. Opisto noudattaa elinikäisen oppimisen periaatteita ja tukee yksilöiden persoonallisuuden monipuolista kehittymistä sekä kykyä toimia yhteisöissä.

Opetusta annetaan taito- ja taideaineissa, kielissä, liikunnassa, tietotekniikassa ja yhteiskunnallisissa aineissa. Opistossa tarjotaan myös taiteen perusopetusta sekä lapsille ja nuorille että aikuisille. Toimintarajoitteita huomioidaan Wellamo-opiston opetustarjonnassa useilla eri tavoilla. Esimerkiksi liikunnan ryhmissä on käytössä tasoluokittelu, jonka avulla opiskelijan on mahdollista löytää itselleen sopiva ryhmä (esim. keltainen väri kertoo siitä, että ryhmä soveltuu liikuntarajoitteiselle).

Opetusta toteutetaan mahdollisuuksien mukaan myös toimintakeskuksissa, lähellä asiakaan omaa elinympäristöä. Taiteen perusopetuksessa oppimäärää voidaan tarvittaessa yksilöllistää vastaamaan oppilaan ominaisuuksia sekä opiskelu- ja oppimisedellytyksiä.

Erityisesti luentotoiminnassa tehdään yhteistyötä eri paikallisyhdistysten kanssa ja huomioidaan aiheiden valinnassa myös erilaiset oppijat. Luentoja suunnataan sekä asiantuntijoille että asianosaisille ja heidän läheisilleen.

Wellamo-opiston uusilla verkkosivuilla on huomioitu saavutettavuusdirektiivin vaatimukset.

Verkossa tuotetaan virtuaalista sisältöä kuten esimerkiksi sähköisiä taidenäyttelyitä.

Henkilöstön osaamista pyritään jatkuvasti lisäämään aihepiirin ympärillä. Wellamo-opisto on julistautunut Syrjinnästä vapaaksi alueeksi. Julistautuminen ja merkin käyttö merkitsee syrjinnän vastustamista, siihen puuttumista ja kaikkien ihmisten yhdenvertaisuuden tunnustamista.

Wellamo-opisto on Suomen suurin seudullinen kansalaisopisto ja hallinnollisesti sen yhteydessä toimii myös Taide- ja muotoilukoulu Taika.

Tavoitteet / toimenpiteet	Seuranta	Aikataulu
Ylläpidämme ja edelleen kehitämme nykyistä laajaa ja seudullista tarjontaa erityisryhmille ja toimintarajoitteisille.	Sivistyksen palvelualue/ Wellamo-opisto	Toteutetaan vuosina 2021-2024
Koulutamme henkilöstöä kohtaamaan ja huomioimaan erityisryhmien ja toimintarajoitteisten tarpeita.	Sivistyksen palvelualue/ Wellamo-opisto	Toteutetaan vuosina 2021-2024
Huomioidaan jatkossakin laajasti eri-ikäisiä kohderyhmiä kuten lapset, aikuiset ja ikääntyneet.	Sivistyksen palvelualue/ Wellamo-opisto	Toteutetaan vuosina 2021-2024

7.5 Nuorisopalvelut

Nuorisopalvelut tarjoaa tekemistä ja toimintaa vapaa-ajalla, tukea työelämän alkutaipaleella ja apua haastavissa elämäntilanteissa. Nuorisotyötä tehdään monin eri tavoin myös kouluissa.

Palvelutarjonnassa on huomioitu nuoruuden eri vaiheet sekä eri-ikäisten nuorten tarpeet ja toiveet.

Nuorisopalveluissa tarjotaan myös mahdollisuuksia nähdä maailmaa ja saada kansainvälisiä kokemuksia. Erilaiset kehittämishankkeet auttavat pysymään ajan hermolla ja kokeilemaan rohkeasti uutta.

Lahden nuorisopalveluiden tavoitteena on vuosien 2021-2024 aikana tehdä enemmän yhteistyötä toimintarajoitteisten nuorten kanssa ja parantaa heidän osallistumismahdollisuuksiaan nuorisopalveluiden harrastustoimintoihin.

Tavoitteet / toimenpiteet	Seuranta	Aikataulu
Harrastustoiveiden kuulemista toteutetaan jatkossa paremmin toimintarajoitteisten nuorten erityisryhmille, siten että toiveiden kuulemisen välineet ja tavat ovat helposti saavutettavia.	Sivistyksen palvelualue / nuorisopalvelut	Toteutetaan vuosien 2021 ja 2022 aikana
Toimintarajoitteisten nuorten erityisryhmille tarjotaan harrastusmahdollisuuksia, jotka sisältävät toimintaa, tiloja ja välineitä.	Sivistyksen palvelualue / nuorisopalvelut	Toteutetaan vuosina 2021-2024
Vammaisjärjestöjen kanssa aloitetaan tapaamiset, joiden tavoitteena on vuoropuhelun ja yhteistyömahdollisuuksien lisääminen.	Sivistyksen palvelualue / nuorisopalvelut Vammaisneuvosto	Tapaamiset aloitetaan vuonna 2021

8 Liikunta ja kulttuuri

Lahden kaupungin kulttuuritoiminnassa on huomioitu, että vammaisille henkilöille tulee järjestää saman laajuiset, -laatuiset ja -tasoiset maksuttomat tai kohtuuhintaiset palvelut kuin muille. Vammaisilla henkilöillä on oikeus osallistua kulttuurielämään, kehittää luovia, taiteellisia ja älyllisiä kykyjään ja ymmärrystään. On oleellista varmistaa tilojen ja palveluiden esteettömyys ja yhdenvertaiset osallistumismahdollisuudet.

Vammaisilla henkilöillä on oikeus yhdenvertaisesti muiden kanssa kulttuuri- ja kieli-identiteettiinsä kuten viittomakielten ja kuurojen kulttuurin, tunnustamiseen ja tukeen: yhdenvertaisuus, saavutettavuus ilman lisäkuluja, huomioiminen turvallisuussuunnitelmassa. Sinfonia Lahden konserttiapplikaatio lisää saavutettavuutta tuomalla konsertin omalle tekniselle laitteelle kotona nautittavaksi. Sibeliustalon Pääsalissa on lisätty pyörätuolipaikkoja. Tarkemmin Sibeliustalon esteettömyyteen voi tutustua Sibeliustalon verkkosivuilla. Vammaisen henkilön avustajalla on vapaa pääsy kaupunginteatterin ja kaupunginorkesterin tilaisuuksiin. Teatterin ja kirjaston verkkosivut on uusittu ja niissä on huomioitu saavutettavuusvaatimukset. Sivulla myös saavutettavuusseloste. Sinfonia Lahden nettisivujen uusiminen saavutettavaksi valmistuu keväällä 2021.

8.1 Liikunta- ja ulkoilu

Liikuntapalvelut järjestää kohtuuhintaisia eläkeläisten ja liikuntarajoitteisten liikuntaryhmiä. Viikko-ohjelmaan sisältyy monipuolista liikuntaa, joka soveltuu kaiken kuntoisille eläkeläisille, liikuntarajoitteet huomioiden. Liikuntaryhmätoimintaa on kehitetty pitkäjänteisesti niin, että liikuntaryhmien sisältö tukee parhaalla mahdollisimmalla tavalla kaikkia, asiakasryhmien erityistarpeet huomioiden. Liikuntaryhmät on värikoodattu tasoryhmittäin, mikä edesauttaa löytämään oikean tasoisen ja fyysistä toimintakykyä tukevan liikuntaryhmän.

Tavoitteet / toimenpiteet	Seuranta	Aikataulu
Liikuntatarjontaa ja -sisältöä monipuolistetaan ja kehitetään mm. digitaalisia liikuntatuotteita/-palveluita.	Sivistyksen palvelualue/ liikuntapalvelut	Vuosina 2021-2022
Liikuntarajoitteisille ja heidän avustajilleen suunnattuja opastevideoita tuotetaan lisää. Tekeillä on opastevideot uimahallien allastiloihin kulkemiseen, ulkokuntolaiteryhmien käyttöön sekä omatoimisen liikuntaan kannustamiseen. Opastevideot tekstitetään saavuttavuuden turvaamiseksi.	Sivistyksen palvelualue/ liikuntapalvelut	Vuosina 2021-2022
Esteettömyys otetaan huomioon kaikissa tulevilla liikuntarakentamiskohteissa mm. Rantakartanon uintikeskus, mäkikatsomon edustan muuttaminen samaan tasoon (nykyään kolmitasoinen), Renkomäen monitoimitalon lähiliikuntapaikka, Kisapuiston stadion.	Sivistyksen palvelualue/ liikuntapalvelut Vammaisneuvosto	Vireillä olevia hankkeita 2021-2023

8.2 Kirjasto- ja tietopalvelut

Lahden kaupunginkirjastoon kuuluu 11 eri toimipistettä: pääkirjasto, kuusi lähikirjastoa, kaksi kirjastopistettä ja kaksi kirjastoautoa. Kirjasto palvelee kuntalaisia tarjoamalla tietoa, elämyksiä ja kohtaamispaikkoja. Kirjasto- ja tietopalvelut tukevat kuntalaisten elinikäistä oppimista, henkistä kasvua ja hyvinvointia sekä edistävät lukemista, sivistystä ja tietoyhteiskuntataitoja.

Lahden kaupunginkirjasto tarjoaa kuntalaisille pääsyn tietoon ja kulttuurisisältöihin ylläpitämällä monipuolista ja uudistuvaa kokoelmaa. Aineistoja on niin lapsille, nuorille kuin aikuisillekin. Kirjasto edistää lukemista ja kirjallisuuden tuntemista järjestämällä monipuolisesti tapahtumia, jotka avaavat kirjaston kokoelmia ja sisältöjä. Kirjasto tarjoaa ohjausta ja tukea tiedon hankintaan ja käyttöön sekä monipuoliseen lukutaitoon. Kirjastojen tilat ovat viihtyisät ja tarkoitettu kuntalaisten käyttöön. Kirjastoissa voi opiskella, tehdä työtä, harrastaa ja järjestää erilaista kansalaistoimintaa. Kirjaston tavoite on myös edistää yhteiskunnallista ja kulttuurista vuoropuhelua. Kuntalaisille tarjotaan mahdollisuuksia osallistumiseen ja kuulluksi tulemiseen. Lastu-verkkokirjastossa on huomioitu saavutettavuusvaatimukset.

Lahden kaupunginkirjaston tavoitteena on vuosien 2021-2024 aikana huomioida toimintarajoitteisten kuntalaisten osallistumismahdollisuudet entistä paremmin.

Tavoitteet / toimenpiteet	Seuranta	Aikataulu
Kaikissa kaupunginkirjaston toimipisteissä toteutetaan esteettömyyskartoitus ja toimenpidesuunnitelma esteettömyyden parantamiseksi.	Sivistyksen palvelualue / kirjastopalvelut Vammaisneuvosto	Esteettömyyskartoitukset toteutetaan vuosien 2021 ja 2022 aikana. Toimenpidesuunnitelman mukaiset toimenpiteet

Tavoitteena on parantaa kirjastotilojen toimivuutta ja opasteita sekä edistää esteettömyyttä asiakastiloissa.		toteutetaan mahdollisuuksien mukaan vuosien 2023 ja 2024 aikana.
Henkilöstölle järjestetään koulutusta erilaisten asiakasryhmien kohtaamiseen ja esteettömyyden huomioimiseen. Tavoitteena on tuottaa kaikille asiakasryhmille mahdollisimman yhdenvertaisia asiakaskokemuksia.	Sivistyksen palvelualue / kirjastopalvelut	Henkilöstökoulutukset järjestetään vuosien 2021-2022 aikana
Kirjastot julistautuvat Syrjinnästä vapaaksi alueeksi. Julistautuminen ja ”Syrjinnästä vapaa” -merkin käyttö merkitsee syrjinnän vastustamista, siihen puuttumista ja kaikkien ihmisten yhdenvertaisuuden tunnustamista.	Sivistyksen palvelualue / kirjastopalvelut	Syrjinnästä vapaaksi alueeksi julistaudutaan vuoden 2021 aikana.
Vuoropuhelua kaupungin vanhus- ja vammaisneuvoston kanssa lisätään järjestämällä säännöllisesti yhteisiä tapaamisia. Tavoitteena kehittää kirjaston palveluja ja viestintää asiakaslähtöisesti.	Sivistyksen palvelualue / kirjastopalvelut Vammaisneuvosto Vanhusneuvosto	Ensimmäiset tapaamiset järjestetään vuoden 2021 aikana.
Lisätään kirjaston erityispalvelujen (kotikirjastopalvelu ja Celia-palvelu) sekä e-palvelujen tunnettuutta ja palvelujen käytön opastusta. Tehostetaan tiedottamista heille, jotka ovat oikeutettuja erityispalvelujen käyttöön. Tehostetaan e-palveluista tiedottamista kaikille kohderyhmille. Tavoitteena tukea eri kohderyhmien lukuharrastusta erityispalvelujen ja opastuksen avulla.	Sivistyksen palvelualue / kirjastopalvelut	Viestintää tehostetaan vuodesta 2021 alkaen.

8.3 Lahden kaupunginteatteri

Teatterin perustehtävä on valmistaa ja esittää laadukkaita ja monipuolisia teatteriesityksiä sekä järjestää erilaisia oheistapahtumia (esim. yleisötyö) kaikenikäisille kävijöille. Teatterin tarjonta on suunnattu lahtelaisille ja päijäthämäläisille, mutta myös valtakunnallisesti. Esitysten kautta teatteri voi parantaa asiakkaidensa elämänlaatua ja henkistä hyvinvointia. Teatteri lisää yhteisöllisyyden tunnetta ja vahvistaa alueen identiteettiä. Teatterin asiakkaat käyttävät usein muita kaupungin

elinkeinopalveluja. Lisäksi teatteri toimii vahvana kaupungin vetovoimatekijänä niin matkailijoille kuin asukkaillekin.

Esteettömyydellä halutaan edistää tasavertaisuutta, lisätä palveluiden käyttöä ja houkutella uusia kävijöitä. Tarkemmin kaupunginteatterin esteettömyyteen voi tutustua teatterin verkkosivuilla. Kaupunginteatterin remontoitun Aino-näyttämön ja Eero-näyttämön tulevien remonttien yhteydessä on huomioitu näytelmän seuraamisen miellyttävyys ja katsojien yhdenvertaisuus lisäämällä pyörätuolipaikkojen määrää sekä katsomon induktiosilmukalla.

Tavoitteet / toimenpiteet	Seuranta	Aikataulu
Eeron- näyttämön kulkureitit, valaistus, pyörätuolipaikat ja induktiosilmukka. Eero-näyttämön katsomon pyörätuolipaikkoja tullaan lisäämään salin peruskorjauksessa ja katsomoon asennetaan induktiosilmukka. Pyörätuolipaikat sijoitetaan yläriiviin. Tämän lisäksi katsomon tasoerot kaiteineen yksinkertaistetaan sujuviksi kulkureiteiksi. Salivaloihin tehdään merkittäviä parannuksia.	Sivistyksen palvelualue/ kaupunginteatteri Vammaisneuvosto	Remontin on tarkoitus olla valmis vuoteen 2022 mennessä.
Avustajan lippu Avustajan / tulkin lippu muutetaan ilmaiseksi teatterin omiin tuotantoihin. Maksuton lippu noudetaan teatterin omasta lippumyymälästä. Oikeuden lippuun voi todistaa vammaiskortin A-merkinnällä tai vastaavalla. Sama käytäntö laajennetaan koskemaan myös vierailuesityksiä. Käytetyt avustajien liput tilastoidaan vuosittain.	Sivistyksen palvelualue/ kaupunginteatteri	Maksuttomat avustajien liput otetaan käyttöön kevätkaudella 2021.

8.4 Lahden museot

Lahden kaupungin museoihin kuuluvat Hiihtomuseo, Historiallinen museo, Radio- ja tv-museo Mastola sekä visuaalisten taiteiden museo Malva. Hiihtomuseossa ja Mastolassa on tehty viime vuosien aikana remontit ja näyttelyuudistuksia, joissa esteettömyys ja saavutettavuus on otettu huomioon. Seuraavan vammaispoliittisen ohjelman kauden alussa Historiallista museota ja visuaalisten taiteiden museota uudistetaan vuorollaan. Historialliseen museoon rakennetaan uusia

näyttely- ja toimintatiloja ja suunnitellaan uusia palveluja. Visuaalisten taiteiden museo Malva rakentuu Malskin alueelle. Myös sen rakentamisessa ja näyttelytoiminnan ja erilaisten palveluiden suunnittelemisessa otetaan huomioon esteettömyys- ja saavutettavuuskysymykset. Suunnittelussa käytetään apuna Kulttuurista kaikille -palvelua. Toimintarajoitteisten henkilöiden avustajat pääsevät edelleen maksutta museoon.

Tavoitteet / toimenpiteet	Seuranta	Aikataulu
Tilojen uudistamissuunnitelmiin kuuluvat esteettömät kulkureitit ja liikkuminen rakennuksissa ja niiden ulkopuolisilla alueilla, valaistus, selkeät opasteet sekä akustiikan huomioonottaminen.	Sivistyksen palvelualue/ museopalvelut Vammaisneuvosto	Toteutetaan vuosina 2021-2024
Palveluita kehitetään niin, että esimerkiksi taidemuseon opastusvalikoimaan sisältyvät kuvailutulkkaus, keskusteleva kuvantarkastelu erityisnuorten ryhmille, tarvittaessa viittomakielinen opastus yms.	Sivistyksen palvelualue/ museopalvelut	Toteutetaan vuosina 2021-2024
Opastusmateriaalit tehdään saavutettaviksi.	Sivistyksen palvelualue/ museopalvelut	Toteutetaan vuosina 2021-2024
Digitaalista teknologiaa käytetään tiedonsaannin helpottamiseksi myös museotilojen ulkopuolella eri kanavien avulla.	Sivistyksen palvelualue/ museopalvelut	Toteutetaan vuosina 2021-2024
Asiakaspalveluhenkilökunta koulutetaan ottamaan huomioon toimintarajoitteisten henkilöiden erityistarpeet.	Sivistyksen palvelualue/ museopalvelut	Toteutetaan vuosina 2021-2024

Osallistaminen

Museo kuuntelee herkällä korvalla vertaisryhmien kokemuksia, toiveita ja kysymyksiä toimintansa kehittämiseksi suunnitteluvaiheessa 2021–22. Uusien tilojen ja toimintamuotojen suunnittelussa kuullaan vammaisneuvostoa. Myös erilaisia verkostoja, vammaisjärjestöjä, kolmannen sektorin toimijoita ja kaupungin asukkaita osallistetaan esittämään toiveitaan ja ideoimaan museon toimintaa museon henkilökunnan kanssa. Suunnitelmavaihetta seuraavina vuosina, kun museon näyttelytoiminta on käynnistynyt, osallistavaa toimintaa järjestetään osana museoiden yleisötyötä erilaisille kohderyhmille yhdenvertaisesti. Visuaalisten taiteiden museo Malvan pedagogisella osastolla tarjotaan mahdollisuuksien mukaan projektiluontoisia töitä erityistukea tarvitseville ammattitaiteilijoille esimerkiksi työpajatoiminnassa.

9 Työllisyys ja toimeentulo

9.1 Työllisyyden edistäminen ja eri toimijat

Maaliskuussa 2021 aloittaneiden työllisyyden kuntakokeilujen tavoitteena on nykyistä tehokkaammin edistää työttömien työnhakijoiden työllistymistä ja koulutukseen ohjautumista sekä tuoda uusia ratkaisuja osaavan työvoiman saatavuuteen.

Tarkoituksena on parantaa erityisesti pidempään työttömänä olleiden ja heikommassa työmarkkina- asemassa olevien pääsyä työmarkkinoille. Kokeiluissa asiakaslähtöisyyttä tehostetaan integroimalla työllisyys-, koulutus- sekä sosiaali- ja terveystyöpalvelut entistä tiiviimmin yhteen.

Huomiota kiinnitetään työnhakijan voimavaroihin sekä työelämävalmiuksien ja toimintakyvyn kartoittamiseen, johon perustuen sosiaali- ja terveystyöpalveluiden sekä Kelan palveluiden oikea- aikainen käyttö työvoimapalveluiden yhteydessä edistää osatyökykyisten työllistymistä.

Tavoitteet / toimenpiteet	Seuranta	Aikataulu
Vahvistetaan yhteistyötä Hydyn kanssa osatyökykyisten työllistämistoimissa. Osallistutaan aktiivisesti mm. työkykyohjelman toimenpiteisiin.	Työllisyyspalvelut Vammaisneuvosto	2022-2023
Luodaan uusia työllistymismahdollisuuksia osatyökykyisille henkilöille. - Järjestetään määräaikaista työsuhdetta kaupungin omissa yksiköissä sekä edelleen sijoituksilla toisille työnantajille. - Taloudellisena tukena myös palkkatuki ja Lahti-lisä. - Kehitetään kaupungin hankintojen sosiaalisia kriteereitä edistämään osatyökykyisten työllistymistä.	Työllisyyspalvelut Vammaisneuvosto	2022-2023

Tuetusti työhön ja osallisuuteen (TTO) on STM:n erillisrahoittama, Työkykyohjelmaa toteuttava Päijät-Hämeen alueellinen kehittämishanke. Hanke sai 1,1 miljoonan euron rahoituksen, jolla palkataan 4-5 työntekijää. Hankkeessa Päijät-Hämeen alueelle luodaan työkyvyn tuen toimintamalli. Tavoitteena on lisätä perustason sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten osaamista työkyvyn ylläpitoon sekä työ- ja toimintakyvyn arviointiin liittyen ja parantaa paikallisen palvelujärjestelmän hallintaa. Toimintamalli sisältää jalkautuvan työ- ja toimintakyvyn arviointitiimin sekä yhteistyön työllisyys- ja oppilaitostoimijoiden kanssa. Tiimi saa tarvittaessa konsultaatioapua erikoissairaanhoidosta (mm. Kuntoutustutkimusyksiköltä).

9.2 Kela

Kela:n asiointipisteessä saa Kelan hakemuslomakkeita ja esitteitä, voi jättää hakemuksia ja saada yleistä opastusta etuuksista sekä Kelan verkkopalvelujen käytöstä. Palvelutorilla on itsepalvelupiste yhdessä muiden julkisten palveluiden kanssa. Vammaistukien piiriin kuuluvat alle 16- vuotiaan sekä 16 vuotta täyttäneiden vammaistuet ja eläkettä saavan hoitotuki. Toimeentuloon liittyviä etuuksia ovat kuntoutusraha, nuoren kuntoutusraha, eläkkeet, asumisen tuet, lääke- ja matkakorvaukset sekä toimeentulotuki. Kela myös järjestää kuntoutusta kaiken ikäisille ja turvaa toimeentuloa kuntoutuksen aikana. Kelan nettisivuilla on esitelty vammaistuet ja muut etuudet, jotka tukevat arjessa selviytymistä, osallisuutta sekä hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä.

[Vammaistuet - kela.fi](https://www.kela.fi/vammaistuet)

9.3 Täydentävä toimeentulo/Phhyky

Perustoimeentulotukea voi saada henkilö tai perhe, jonka tulot ja varat eivät riitä välttämättömiin jokapäiväisiin menoihin. Perustoimeentulotuki muodostuu perusosasta ja muista perusmenoista ja sitä haetaan Kelasta.

Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymästä voi hakea täydentävää tai ehkäisevää toimeentulotukea erityismenoihin, joihin ei voi saada perustoimeentulotukea Kelasta. Asiakkaalla tulee toimeentulotukilain mukaisesti olla perustoimeentulotuen päätös Kelasta, ennen kuin voidaan tehdä päätös täydentävästä tai ehkäisevästä toimeentulotuesta.

Päijät-Hämeen hyvinvointiyhtymän toimeentulotuen soveltamisohjeissa on kerrottu tarkemmin täydentävästä ja ehkäisevästä toimeentulotuesta sekä lueteltu tavallisimmin haettuja erityismenoja.

9 Viestintä ja kommunikaatio

Laki digitaalisten palvelujen saavutettavuudesta koskee kaikkia julkisia organisaatioita, myös Lahden kaupungin toimintaa. Kaupunki uudisti lahti.fi-pääverkkosivunsa syksyllä 2020 niin, että ne täyttävät saavutettavuusvaatimukset. Saavutettavuus tarkoittaa sitä, että mahdollisimman moni erilainen ihminen voi käyttää verkkopalveluja mahdollisimman helposti.

Kaupunki on myös tarjonnut henkilöstölleen saavutettavuuskoulutusta ja suosittelee omaehtoiseen kouluttautumiseen eoppiva-sivustolla. Kaupungin saavutettavuustyöstä vastaa tietohallinto. Vaikka verkkoviestinnän merkitys on kasvanut, julkaisee kaupunki edelleen asukaslehteä ja kaavoituskatsausta sekä tarvittaessa muita tiedotteita jokaiseen lahtelaistalouteen suunnatuissa jakeluissa. Kaupunginvaltuuston verkkolähetysten tallenne on tekstitetty vuoden 2021 alusta lähtien.

Tavoitteet / toimenpiteet	Seuranta	Aikataulu
Saavutettavuuden parantaminen Viestintäpalvelut ohjaa henkilöstöä verkon saavutettavuuskoulutusten pariin ja järjestää tarpeen mukaan erillisiä saavutettavuuskoulutuksia yhdessä tietohallinnon kanssa.	Viestintäpalvelut Vammaisneuvosto	Jatkuva Vuoden 2021 aikana

• Kaupungin käyttämät kirjepohjat ja PowerPoint-pohja uudistetaan saavutettavaksi yhteistyössä tietohallinnon kanssa. Lisäksi kirjepohjien saavutettavuuteen liittyvää ohjeistusta parannetaan. • Henkilöstön intranet uudistetaan paremmin saavutettavaksi.		Projekti käynnistetään 2022
---	--	------------------------------------

10 Sosiaali- ja terveyspalvelut

10.1 Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymä ja Päijät-Sote

Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymä tuottaa sosiaali- ja terveydenhuollon peruspalvelut sekä erikoissairaanhoidon palvelut Lahden kaupungille sekä Hollolan, Kärkölan, Asikkalan, Padasjoen, Iitin, Myrskylän ja Pukkilan kunnille sekä Orimattilan kaupungille. Yhtymän asiakaspalvelut tuotetaan terveyden ja sairaanhoidon palvelujen, perhe- ja sosiaalipalvelujen sekä ikääntyneiden palvelujen ja kuntoutuksen toimialan toimesta.

Hyvinvointiyhtymän sosiaali- ja terveyspalvelut kootaan Päijät-Sote –nimen ja ilmeen alle. Muutoksen tarkoituksena on helpottaa asiointia ja palvelujen löytämistä. Verkkosivut löytyvät osoitteesta päijät-sote.fi. Käytössä on myös mobiilisovellus, jonka nimi on Päijät-Sote. Sote-palvelujen järjestäjänä on edelleen Päijät-Hämeen hyvinvointiyhtymä.

Neuvonta- ja ohjauspalveluja keskitetään Lahden Palvelutorille. Terveysneuvonnan ja ikääntyneiden asiakasohjaus Siirin lisäksi Palvelutorille siirtyy myös sosiaalihuollon neuvonta- ja ohjaus Polku. Myös sosiaaliasiamies on kerran viikossa tavattavissa ilman ajanvarausta. Vammaispalvelun päiväaikaisen toiminnan neuvonta ja asiointi työllistymisen, kouluttautumisen tai päiväaikaisen toiminnan edistämiseksi toimii Palvelutorilla osaviikkoisesti.

Sote-rakenneuudistusta koskeva laki hyväksyttiin eduskunnassa 23.6.2021. Sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen palveluiden järjestämisvastuut siirtyvät hyvinvointialueille 1.1.2023. Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymän vastuulle kuuluvat sosiaali- ja terveyspalvelut, mukaan lukien vammaisten palvelut, siirtyvät tällöin hyvinvointialueen vastattaviksi. Hyvinvointialueuudistuksen yhteydessä sovitaan kuntien ja hyvinvointialueen välisestä yhteistyöstä erityisesti hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä ja palvelujen rajapinnoilla. Keskeisenä tavoitteena on palvelujen ja yhteistyön jatkuvuuden turvaaminen.

10.2 Vammaispalvelujen kehittämistoiminta

Vammaispalvelujen tulosalue sijoittuu yhtymässä perhe- ja sosiaalipalvelujen toimialalle. Vammaispalvelujen asiakasohjauksessa eli sosiaalityössä ja sosiaaliohjauksessa panostetaan palvelusuunnitelmatyöskentelyn kehittämiseen. Osallistava kirjaaminen on asetettu yhdeksi tavoitteeksi parantaa asiakaspalveluprosessia ja asiakkaan osallisuutta.

Vammaisten henkilökohtaisen budjetoinnin hanke käynnistyi syksyllä 2020. Päijät-Hämeen alueellinen HeVa- hanke (Henkilökohtainen Valinta) on osahanke valtakunnallisessa henkilökohtaisen budjetoinnin kehittämishankkeessa, jota rahoittaa sosiaali- ja terveysministeriö ja

koordinoi Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Hankkeen tavoitteena on luoda koko maata koskevat periaatteet ja toimintatavat henkilökohtaisen budjetoinnin käytännön toteutusta varten. Omaishoitoa on lähdetty kehittämään erityisesti lasten ja nuorten omaishoidon osalta. Työskentelyn taustalla on mm. Minua kuullaan -hankkeessa esille nousseita erityislasten perheiden toiveita ja tarpeita. Moniammatilliseen ja monitoimijaiseen kehittämiseen osallistuu asiakkaita sekä yhteistyökumppaneita kunnista ja järjestöistä. Kehittämistyö hyödyttää myös muiden kuin lasten ja nuorten omaishoidon kehittymistä. Vammaisten perhehoidon sääntökirja on valmistunut ja perhehoitajien valmennusryhmien avulla koulutetaan tarvittaessa uusia perhehoitajia.

Vammaispalveluissa on otettu käyttöön palveluseteli asumisessa, henkilökohtaisessa avussa, päiväaikaisessa toiminnassa ja omaishoidon vapaiden järjestämisessä. Palvelusetelien avulla lisätään valinnanvapautta. Setelien käyttöä ja soveltamisalaa lisätään tarpeen mukaan. Palveluseteli on pääasiallinen hankinnan väline silloin, kun yhtymän oma palvelutuotanto ei pysty vastaamaan asiakastarpeeseen.

Yhtymän asumispalvelujen uudistustyötä jatketaan systemaattisesti asumisen laadun parantamiseksi. Erityisasumisen palvelut keskittyvät yhtymän alueella Lahden Launeelle, jonne rakentuu laadukas lasten ja nuorten palvelujen kokonaisuus. Launeelle sijoittuvat autismiasuminen, muu erityisasuminen, lasten palvelut sekä lasten lyhytaikaishoidon palvelut.

Päiväaikaista toimintaa tuotetaan monimuotoisesti. Lahden toimintayksiköt sijaitsevat Kiveriössä ja Aleksanterinkadulla torin laidalla. Pähee Ote -hankkeen aikana kehitettiin vertaisohjaajamalli, jossa vammaisen työskentelee vertaisohjaajana ja tukee tuetun työllistymisen asiakasta hänen työllistymispolullaan. Malli on aktiivisessa käytössä hyvinvointiyhtymän vammaispalveluissa. Tuetusti työhön ja osallisuuteen Päijät-Hämeessä - hankkeen tuetun työllistymisen osiossa kehitetään edelleen vammaisten tuettua työllistymistä, työllisyystoimijoiden yhteistyötä ja mm. alihankintamallia.

10.3. Muu sosiaali- ja terveystyöpalvelujen kehittämistoiminta

Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymän muutosohjelma 2020-2024 on kehitysohjelma, jonka pitkän aikavälin päätavoite on osaltaan luoda tulevaisuus, jossa elinvoimaisessa Päijät-Hämeessä on vahva maakunnallinen identiteetti, joka osaltaan turvaa hyvinvointia. Muutosohjelman tarkoitus on rakentaa Päijät-Hämeeseen asukkaiden palvelutarpeeseen vastaava, kustannustehokas, vaikuttava palvelutuotanto, joka on kuntien maksukyvyyn mukainen. Tähän tavoitteeseen sisältyy poikkileikkaavana toimintana asiakaskokemuksen, palvelujen laadun sekä palvelutuotannon tuottavuuden kehittäminen. Muutosohjelma toimeenpannaan neljän kehityskärjen kautta. Kehityskärkien onnistunut toimeenpano tuottaa seuraavat tulokset, joiden toteutumista seurataan määritettyjen indikaattorien avulla: 1. toimeenpanokykyä ja erinomaista henkilöstökokemusta tukeva johtaminen, 2. toimiva kunnat-yhtymä yhteistyö, 3. tasapainoinen ja kustannustehokas palvelurakenne, 4. kustannustehokas palvelutuotanto.

Sosiaali- ja terveysministeriön käynnistämän Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus -ohjelman tavoitteena on vahvistaa perustason palveluja sekä siirtää painopistettä ehkäisevään työhön. Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus -ohjelma toteutetaan alueellisilla kehittämishankkeilla, jotka rahoitetaan valtionavustuksilla. Ohjelma toteutetaan vuosina 2020–2022. Päijät-Hämeen alueellisen osahankkeen myötä maakunnassa valmistellaan ja otetaan käyttöön uudenlainen, laaja-alainen sosiaali- ja terveyskeskus, jossa tavoitteena on, että asiakas saa tarvitsemansa avun sujuvasti yhdellä yhteydenotolla. Hyvinvointiyhtymän sähköisten palvelujen kehittämiselle on hyväksytty digistrategia vuosille 2021-2023. Strategian visiona on asiakasystävälliset ja saavutettavat digipalvelut valtaosalle kansalaisista vuoteen 2023 mennessä.

Lahden sote-keskuspalvelut siirtyivät vuoden 2021 alusta lukien yhtymän ja Mehiläisen uuden yhteisyrityksen, Harjun Terveys Oy:n, vastuulle. Harjun terveys tuottaa kaupungin asukkaiden avosairaanhoidon, suun terveydenhuollon ja perustason mielenterveyspalvelut. Harjun Terveysten asiakkaiden käytössä on maksuton digiklinikka, jossa pääsee muun muassa terveydenhuollon etävastaanotolle.

Lahden perhekeskus aloitti toimintansa vuoden 2021 alkupuolella, jolloin torin laidalla Aleksanterinkadulla sijaitsevaan keskukseen muuttivat Lahden alueen neuvolat (pois lukien Nastolan neuvola). Perhekeskukseen keskittyvät äitiys- ja lastenneuvolapalvelut, lasten ja nuorten kuntoutuspalvelut, alaikäisten mielenterveys- ja perheneuvolapalvelut, perheoikeudelliset palvelut, arjen tuen palvelut sekä Perhetilkkukokoonontumispaikka.

11 Vammaispoliittisen ohjelman seuranta, arviointi ja keskeiset dokumentit

Lahden Kaupungin vammaispoliittinen ohjelma 2021–2024 ohjaa kaikkia julkisia toimijoita siten, että eri toimijat sisällyttävät vammaispolitiikan osaksi omaa työskentelyään. Vammaisneuvosto seuraa vammaispoliittisen ohjelman toteutumista ja tekee tarvittaessa yhteistyötä päättäjien kanssa ohjelman toteutumisen edistämiseksi.

Keskeiset dokumentit ja linkit niihin:

[Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE](#)
[YLEISSOPIMUS VAMMAISTEN HENKILÖIDEN OIKEUKSISTA \(finlex\)](#)
[Vammaispalvelun soveltamisohjeet 1.1.2021 alkaen.pdf \(phhyky.fi\)](#)